

УДК 821.111.09. '715'

Л. Д. Федоряка

ЖАНРОВА ПАЛІТРА І ТЕМАТИЧНИЙ ДІАПАЗОН ТВОРЧОСТІ ЄЛИЗАВЕТИНСЬКОГО ЛІТЕРАТОРА Т. НЕША

Федоряка Л. Д. Жанрова палітра і тематичний діапазон творчості елизаветинського літератора Т. Неша.

У запропонованій статті виявлено специфічні риси жанрової палітри й тематичного спектру творів елизаветинського літератора Т. Неша. Акцентовано увагу на тому, що в жанровому аспекті творчість цього письменника особлива домінантним памфлетним вектором, а менш продуктивними у ній є роман, поема, драма та бурлеск. Установлено, що у творах Неша присутні як унікальні проблемно-тематичні й ідейні центри, так і нетрадиційний для тих часів стилістичний малюнок та образна система.

Ключові слова: жанр, тема, проблема, памфлет, концепт, стиль, образна система.

Федоряка Л. Д. Жанровая палитра и тематический диапазон творчества елизаветинского литератора Т. Неша.

В данной статье устанавливаются специфические черты жанровой палитры и тематического спектра произведений елизаветинского литератора Т. Нэша. Акцентируется внимание на том, что в жанровом аспекте творчество этого писателя особенно тем, что доминантным в ней есть памфлетный вектор, а менее продуктивными стоит назвать роман, поэму, драму и бурлеск. Устанавливается, что в творчестве Нэша присутствуют как уникальные проблемно-тематические и идейные центры, так и нетрадиционная стилевая картина и образная система.

Ключевые слова: жанр, тема, проблема, памфлет, концепт, стиль, образная система.

Fedoryaka L. D. The genre structure and thematic peculiarities in works of the elizabethan writer T. Nashe.

The second part of the XXth. century was marked by an increasing interest towards the literature of the Elizabethan Age. The representatives of world countries devoted their investigations to the works of fiction written in the time of Renaissance. Owing to their works the names of Th. Lodge, R. Greene, N. Breton and etc. became known among the modern scientists who are interested in the literature of the XVIth. century.

So, the goal of this article is to clarify the specific features of the genre structure and thematic aspects of the works which came out of Th. Nashe's pen. The author of this article makes a trying to arrange Nashe's works according to the different principles. The first and foremost for her is chronological which is aimed at stating a quantitative correlation between years of the author's life and publishing books by him. The second criterion, as the author persuades, is more appropriate and productive. Due to it the works by Nashe are possible to classify into several groups basing first of all on the genre principle. It is by no means rather conventional because of typical for that time genre interference, but, despite this fact, the author of the article finds it very effective and helpful. As the result in the given article the following groups are singled out: 1) pamphlet group, the most representative, counting six works; 2) critical treatises group counting three; 3) works, possessing various genre modification (novel, drama, poem, burlesque).

As Th. Nashe's literary career lasted for 12 years, we found it possible to organize it in three periods: early, mature and late.

Thematically the set of Th. Nashe's works have their peculiarities. They are the following: the themes are interconnected, they are repeated from pamphlet to novel, from drama to poem, some themes are so-called penetrating through all his works. There are some problematic aspects typical of him and some concepts, which are traditional for his works dependless of a genre. The given article also insists on existing some identical poetological details in his different works, but they are obligatory united by the patriotic imperative. Finally, the article declares that Nashe is famous for his particular style, which is characterised by combinability of "the new" and "the old".

The author of the given article comes to conclusion that the results of this panoramic investigation in future would be very useful for those scholars, who will deepen into the specific character of his works taken separately, but on the whole.

Key words: genre, theme, problem, pamphlet, concept, style, system of personages.

Друга половина ХХ ст. позначилася підсиленням науковим інтересом до англійської літератури пізнього Ренесансу. Особлива

увага вчених-англістів була прикута до питань своєрідної «реабілітації» окремих літературних персоналій, які впродовж тривалого часу вважалися або письменниками «другого ряду», або ж були відомі лише як «молодші сучасники Шекспіра». Унаслідок копіткої роботи дослідників у цьому напрямку широкому науковому загалу стали відомі імена таких самобутніх літераторів, як Т. Лодж [5], Р. Грін [1], Дж. Гасконь [4], Н. Бретон [2], Т. Неш.

Подолання упередженого ставлення світової наукової спільноти до останнього з названих імен – Томаса Неша (1567–1600(?)) – дало змогу вивільнити це ім'я з-під потужної влади довготривалого стереотипу. Справа в тім, що чи не найперша асоціація, яка впродовж екілкох століть супроводжувала прізвище Т. Неша, була незмінно пов'язана з його романом «Нешасливий мандрівник». Таке положення зіграло з письменником злий жарт. З одного боку, ім'я Неша символізувало автора першого англійського пікаресного роману, і внаслідок цього за Нешем на чотири сторіччя (з XVI ст. по XX ст.) міцно закріпився імідж романіста. Закономірно, що романові, який відтоді залишається своєрідною візитною карткою Т. Неша, присвячена чимала кількість вітчизняних та зарубіжних дослідницьких розвідок [3]. З іншого боку, цей твір привернув до себе посилену увагу фахівців, і трапилося так, що на ньому, власне, й закінчується вивчення творчої спадщини Т. Неша. Щоправда, памфлетистиці літератора, яка є основним жанровим напрямком у його творчості, присвячено кілька фундаментальних монографій зарубіжних учених [8], а панорамний огляд всієї творчої спадщини Т. Неша здійснений англійським дослідником Дж. Гіббардом [9]. Утім, у вітчизняній науці комплексного та ґрунтового дослідження творчої спадщини Т. Неша досі не зроблено.

Тож необхідною літературознавчою потребою є здійснення ретельного дослідження творчої спадщини елизаветинського літератора Томаса Неша, яке передбачає пошук відповідей на питання, одні з яких із плином часу вже встигли перетворилися на проблеми й ризикують залишитися нерозв'язаними, а інші ще мають шанс на отримання відповідей. Одне з них – питання про жанрову й тематичну специфіку творчого доробку письменника. Відповіді на поставлені запитання значною мірою стануть поштовхом до здійснення цілісної репрезентації поетики його літературних творів, а також з'ясування

ролі й і місця цих зразків у контексті пізньоренесансної літератури.

Мета статті полягає в тому, аби визначити ключові жанрові вектори та тематичні площини творів Т. Неша. З-поміж завдань, які уможливають реалізацію мети, виокремлюємо такі: установити жанрову класифікацію творів Т. Неша, періодизації творчої кар'єри митця; виявити специфічні стильові, проблемні та концептуальні особливості авторської манери письменника.

Дванадцятирічна літературна праця Т. Неша, який розпочав свій шлях під псевдонімом «Пасквіль», є доволі активною і результативною, оскільки письменникові вдалося випустити понад дванадцять творів. Різноманітність жанрової палітри передбачає можливість неоднорідних підходів до класифікації творчого доробку Неша. Найзрозумілішим є хронологічний принцип, обраний Дж. Стіном, якому вдалося встановити датування появи та виходу друком конкретних Нешевих творів.

Хронологічний варіант переліку творів Т. Неша не завжди знаходить підтримку в інших учених. Р. Маккерроу ставить під сумнів те, що памфлет «Мигдаль для папуги» належить перу Неша [11, с. 3]. В. Голден стверджує, що, крім «Мигдаля...», перу Т. Неша належать ще три твори антимарпратівського спрямування: «Удар у відповідь Мартінові молодшому» (1589), «Повернення славетного Пасквіля Англії» (1589) та «Перша частина вибачення Пасквіля» (1590) [10, с. 47]. І. Сміт поміщує у свій том ще один твір Неша, який не згадувався в переліку Стіна. Це «Передмова» до твору Ф. Сідні «Астрофіл і Стелла», написана Нешем у 1591 р. Точна дата написання поеми «Вибір коханок» (“Choice of Valentines”) невідома, але Дж. Стін включає її до своєї збірки, зважаючи на збережений текст. Д. Урнов вважає, що Неш свого часу написав кілька віршів, серед яких найбільш вдалим був нині втрачений поетичний фрагмент «Весна, весна...» [6, с. 427]. Дж. Сейнтсбері додає до Стінового списку ще два твори: «Суперечку» (“Flytings”), написану Нешем у співавторстві з В. Чечардом та братами Р. та І. Гарві, та «Цирульникову грілку» (“The Barber’s Warming Pan”), який, можливо, був написаний 1598 р. [15, с. 15]. Обидва названі Дж. Сейнтсбері твори не були надруковані за життя автора, тому говорити про них як про літературні факти неправомірно.

Більше того, Дж. Б. Стін та Дж. Сейнтсбері одногосно

стверджують, що Т. Неш написав кілька віршів для видання твору «Дідона, королева Карфагену» К. Марло, що вийшли друком у 1594 р. Дж. Стін запевняє, що прізвище Неша з'явилося на титульній сторінці цього видання, а також припускає, що Неш допомагав другові готувати текст до друку, або й написав їх на його смерть (у 1594 р.), а згодом вони були опубліковані в першому виданні останнього твору драматурга. А Дж. Сейнтсбері, навпаки, переконує, що Неш був співучасником створення «Дідони». Поза сумнівом сьогодні залишається той факт, що ці вірші, як і п'єса «Собачий острів», втрачені. Таким чином, у контексті даної дискусії за основу можна прийняти ті твори, які були зареєстровані в Гільдії, про які збереглися документальні докази і тексти яких поміщені укладачами в різні збірки.

Для з'ясування типових для цього письменника поетичних, жанрових, проблемно-тематичних особливостей доцільно диференціювати творчу спадщину за жанровими ознаками.

Подібне завдання є доволі складним за двох причин. Перша складність виникає через відсутність жанрової диференціації в англійській літературі пізнього Відродження, яка породила можливість інтерференції різножанрових первенів у межах одного текстового полотна. Другою ускладнювальною обставиною є ставлення самого письменника до ідентифікації своїх творів: у його текстах натрапляємо не на одну дефініцію (зокрема, у памфлеті «Нічні жахи» їх дві, а в романі «Нешасливий мандрівник» – три). Утім, ретельний аналіз творчого доробку Т. Неша та виокремлення пріоритетного жанрового начала в тому чи тому творі уможливають жанрову класифікацію.

Першою й найрепрезентативнішою слід назвати памфлетну групу, яку формують кілька різножанрових памфлетів митця: «Мигдаль для папуги», «Пірс Безгрошовий», «Плач Христа над Єрусалимом», «Нічні жахи» та два памфлети антигарвіївського спрямування – «Дивні новини та «Забирайтесь геть до Саффона Валдена». Другу групу складають літературно-критичні твори. Сюди належать «Анатомія абсурду» та «Передмова» до «Менафону» Р. Гріна», «Передмова» до «Астрофіла і Стелли» Ф. Сідні», а також текстовий фрагмент «Інвектива проти ворогів Поезії», який міститься у памфлеті «Пірс Безгрошовий». Решта творів Неша представлені в одному примірнику і є різними за жанром, – це роман «Нешасливий

мандрівник», поема «Вибір коханок», п'єса «Останнє бажання й заповіт Саммера» та бурлеск «Пісна їжа Неша».

Як бачимо, жанрова палітра творчості Т. Неша досить розмаїта. Про це говорив як сам письменник, так і дослідники його спадщини. У памфлеті «Дивні новини» літератор писав про те, що «спробував своє перо в усіх видах гумору», і був певен, що «жоден з молодих людей мого віку в Англії не може таким похвалитися» [13, с. 457]. Відомий англійський ренесансолог Е. Бейкер наголошував, що «Неш зарекомендував себе письменником, який намагався тренувати руку майже в усіх стилях письма, що диктувала тодішня літературна епоха – в анатомії образ, обвинуваченнях, бурлеску, оповідці, п'єсі, дискусійному трактаті, особистих пасквілях» [7, с. 154].

Оскільки літературна кар'єра Т. Неша тривала близько дванадцяти років і супроводжувалася зміною мистецьких пріоритетів, то правомірно запровадити й періодизацію творчості письменника. З певною долею умовності її можна поділити на три періоди: ранній – час написання літературно-критичних творів «Анатомії абсурду», «Передмови...», а також «Мигдалю для папуги», – який варто кваліфікувати як період літературного учнівства, протягом якого відбувається формування сатиричного кредо молодого письменника. Зрілий період, під час якого були написані найвизначніші сатиричні твори Т. Неша, – це передовсім памфлети «Пірс Безгрошовий», «Нічні жахи», «Плач Христа над Єрусалимом», а також роман «Нешасливий мандрівник» та п'єса «Останнє бажання й заповіт Саммера». У цих прозових зразках сягає вершин майстерність Неша у творенні сатирико-скептичної картини дійсності. Останній період творчості письменника – пізній, на який припадає створення одного антигарвіївського памфлету «Забирайтесь геть до Саффраона Валдена», п'єси «Собачий острів» та бурлеску «Пісна їжа Неша». У цих творах Неш відшліфовує майстерність, набуту в попередні роки, а також, на відміну від згаданих вище творів, знаходиться в пошуку нових мовних механізмів вираження сатиричного начала, намагається продемонструвати результати своїх словотворчих експериментів.

Для характеристики універсальної художньої манери Т. Неша, якої він дотримується у творах різних жанрів упродовж усіх трьох періодів своєї творчості, найбільш прийнятним буде висновок про постійний взаємозв'язок та взаємовплив між, з одного боку, наявними

на той час літературними стандартами в царині поетики літературного утворення, а з іншого, – його власними нововведеннями в цій сфері. Така манера художнього мислення стимулює виникнення особливого стилю автора, що полягає, за висловом Е. Бейкера, у поєднанні «нового зі старим» [7, с. 157]. С. Менц пропонує назвати стиль Т. Неша «ренесансним скептицизмом» і пояснює, що цей термін означає «поєднання академічного скептицизму Еразма, неоскептицизму Рабле, Корнелія Агріппи, вчення Піррона, Монтеня та Сікста VI» [12, с. 341].

Власний стиль Т. Неша як елемент поетики неможливо вважати завершеним і сформованим саме через те, що письменник вибудовував його впродовж усіх творчих літ, тому весь його численний доробок являє собою приклад жвавого й натхненного мистецького пошуку. Стилїстика Т. Неша – не лише процес експериментаторства із усталеними поетологічними стандартами, а й постійне впровадження ретельно відібраних та «нових» об'єктів висміювання, прагнення до пошуку оптимальних форм і засобів вираження скептико-сатиричної візії соціальних реалій та моральних вад. Паростки означених художніх амбіцій були пущені ще в ранніх творах, а потім повторювалися і комбінувалися, удосконалювалися й відшліфовувалися в усіх творах митця.

Унікальною особливістю творчості Т. Неша є породжена глибокою особистою зацікавленістю автора послідовність у виборі тем, проблем, образів та ідей. Подекуди Неш виокремлює одну й ту ж тему у вигляді однакових підрозділів, але інтерпретує її по-різному, а інколи він демонструє інтерес до подібних тематичних аспектів у різних творах. Іноді твір повністю присвячується певній проблемі, а іноді ця проблема дублюється через виокремлення в підрозділ в іншому творі. Так, скажімо, літературно-критичний твір «Анатомія абсурду» повністю сконцентрований на тому, щоб оприлюднити авторські погляди на сутність, походження, роль і місце поета й Поезії у контексті пізньоренесансних дискусій, а в памфлеті «Пірс Безгрошовий» Неш виділяє в окремий підрозділ літературно-критичний фрагмент «Інвектива проти ворогів Поезії», у якому лаконічно дублює тези, що вже були задекларовані в «Анатомії...». У памфлетах «Анатомія абсурду» та «Пірс Безгрошовий» є підрозділи під майже ідентичною назвою. Так, у «Анатомії...» це підрозділ «Марнотратні сини», а в «Пірсі Безгрошовому» – «Марнотратний

молодий господар». В обох текстових фрагментах письменник подібними засобами піднімає на сміх новоспечених представників англійської нації – молодих буржуа.

Однією з домінант творчості Т. Неша є проблема пияцтва, у центрі якої опиняються ті, хто зловживає оковитою. У памфлеті «Пірс Безгрошовий» міститься підрозділ «Звинувачення в Пияцтві», в якому експліцитно звучить авторський критичний відгук на адресу пияків. У п'єсі «Останнє бажання й заповіт Саммера» в одній із сцен головним персонажем виступає давньогрецький бог вина Бахус, залучення якого дозволяє авторові так само відкрито висловити своє засуджувальне ставлення до означеної морально-етичної вади. У контексті своєрідних наскрізних тем неможливо не згадати і про тему необхідності здобуття освіти, проінтерпретовану Нешем на сторінках «Передмови...», «Анатомії абсурду», продовжену у «Пірсі Безгрошовому», в «Останньому бажанні й заповіті Саммера», виокремлену в підрозділ «Відморожений інтелект» з памфлету «Плач Христа над Єрусалимом», побіжно згадану в «Дивних новинах» та «Забирайтесь геть до Саффраона Валдена».

Неможливо не помітити, що деякі реальні особистості «подорожують» з одного твору Т. Неша до іншого. Наприклад, постать відомого у ті часи німецького чаклуна Корнелія Агріппи була вперше залучена до тексту «Пірса Безгрошового», у якому автор піддає критиці латиномовний трактат останнього «De vanitate scientiarum» («Нехтування навчанням») та свідомо декларує протилежні погляди, – закликає своїх сучасників здобувати освіту. У «Нічних жахах» Неш розповідає випадок із життя великого мага, який використовується в якості підсилювача сатиричного зображення в напрямку недосконалості окультизму та магії. У «...Бажанні» письменник використовує велику кількість цитат із названого трактату Агріппи, імплікуючи свою власну позицію противника ідеї про шкоду знань. У «...Мандрівникові» описує, як Агріппа допомагає Джеку Вілтону своїми чарами, цього разу відкрито демонструючи свою незгоду з діями великого чаклуна.

Наскрізною ідейно-концептуальною домінантою творчості Т. Неша є ідея відповідальності людини за свої прижиттєві вчинки в Судний день. Перший раз вона з'являється на сторінках памфлету «Мигдаль для папуги», а з повною силою реалізується в «Пірсі...» та

«Плачеві Христа...». У цих памфлетах Неш виступає з гнівною тирадою проти поширення та загострення вияву морально-етичних вад і соціальних виразок, а також доводить, що, занапастивши свою душу різними гріхами, людям доведеться відповідати в Судний день. Ця ідея звучить як ключовий лейтмотив і зі сторінок памфлету «Нічні жахи», у якому сатирик, викриваючи пагубне захоплення й віру англійців у потойбічне й магічне, попереджує, що ця віра заведе їх у пекло.

Як бачимо, провідна протестантська теза про відповідальність людей під час Апокаліпсису свідчить про стабільність та переконливість релігійних поглядів Неша, про його високу громадську місію, адже сатирик спонукає читачів до дотримання Божих законів, які здатні відвернути їх від грішних пекельних спокус. Протестантський догмат і його функціонування як основної ідеї творчості Т. Неша постає не лише навдивовижу продуктивним і обов'язковим технічним елементом більшості його творів, але й відіграє роль інтенсифікатора сатиричних імперативів. Об'єктами свого осміяння Неш зазвичай обирає ті морально-етичні вади, які водночас є і смертними гріхами, і за які людина має відповісти під час Апокаліпсису.

Своєрідною родзинкою творів Т. Неша є те, що кожен з них має «власний», відмінний від інших, поетичний елемент. Різні дослідники творчості елизаветинця відзначають різні елементи поетики, які в тому чи іншому творі є найпомітнішими та найвдалішими. Так, «Пірс Безгрошовий» традиційно вважається найвизначнішим сатиричним твором митця. Його роман «Нещасливий мандрівник» унікальний своєю жанровою структурою, а памфлет «Нічні жахи» відрізняється тим, що в його будові переплітаються декілька гіпотетично несумісних жанрових первенів. П'єса «Останнє бажання й заповіт Саммера» вирізняється з-поміж інших елизаветинських драматичних творів відсутністю актів та сцен, а бурлеск «Пісна їжа Неша» завжди привертає до себе увагу як такий, у якому автор вдався до грандіозних мовних трансформацій.

Ще однією особливістю, яка характеризує всі без винятку твори Т. Неша, є їхній патріотичний імператив. Він, можливо, є дзеркальним відображенням публіцистично-викривального ставлення автора до концептуального змісту своїх творів. Можливо, він був породжений авторською турботою про долю своєї країни, у якій розвиток

капіталістичних відносин наприкінці XVI ст. спричинив поширення та загострив прояв численних духовних вад. Коли у вірші з «Пірса Безгрошового» Неш називає Англію «жорстокою країною» [14, с. 22], то цей вердикт детермінований авторськими роздумами над тим, що саме заважає освіченому англійцеві реалізовувати свої інтелектуальні здібності на Батьківщині. Коли в памфлеті «Плач Христа над Єрусалимом» автор наводить статистику кількості повій на околицях Лондона, то її слід сприймати не лише як підсилювача критичного зауваження на адресу жінок легкої поведінки, а й біль за моральне здоров'я англійської нації, проституція в якій сягнула в ті часи до неймовірних розмірів. Залишаючись прибічником упровадження ідентичних змістовних фрагментів у різні текстові системи, Т. Неш написав «Молебінь за Лондон», що збагачує параметри памфлету «Плач Христа над Єрусалимом», вірш «Молебінь під час чуми», який міститься у п'єсі «Останнє бажання й заповіт Саммера», у яких патріотичні мотиви письменника звучать найпереконливіше.

Отже, у творчому доробку елізаветинського сатирика Т. Неша можна виокремити кілька жанрових груп та періодів професійної діяльності. Найчисленнішу групу становлять памфлети, а решта творів представлені одиничними зразками (роман, п'єса, поема і бурлеск). Творчий шлях митця передбачає ранній, зрілий та пізній періоди. Проблемно-тематичні домінанти, схожі образи та ідеї, якими просякнутий художній простір абсолютно всіх творів Т. Неша, дають підстави говорити про авторські вподобання, його власне бачення окремих морально-етичних і соціальних проблем. З іншого боку, універсальні типологічні спільності є конститuentами вельми самобутнього й неповторного авторського стилю письменника, який вирізняє його фігуру з-поміж інших представників тогочасного письменницького цеху.

Результати запропонованої розвідки можуть прислужитися тим майбутнім дослідникам-ренесансологам, які будуть зацікавлені у здійсненні всебічного й детального літературознавчого аналізу всіх різножанрових творів, що складають творчий спадок «молодшого сучасника Шекспіра» – самобутнього письменника Томаса Неша.

Література

1. Василина К. М. Соціокультурні передумови виникнення жанру памфлету в Англії XVI ст. / К. М. Василина // Ренесансні студії. – Вип. 3. – Запоріжжя, 1999. –

С. 4–16.

2. Лесевич В. «Неудачный путешественник» Т. Неша / В. Лесевич. – М. : Русская мысль, 1901. – Кн.4. – С. 1–23.

3. Лілова О. Є. Життєвий і творчий шлях письменника-єлизаветинця Дж. Гасконя (1593(?)-1577) / О. Є. Лілова // Наукові записки Харківського педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Серія : Літературознавство. – Вип. 1(25). – Харків, 2000. – С. 15–22.

4. Торкут Н. Н. Особенности поэтики романов Т. Лоджа : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Н. Н. Торкун. – М., 1991. – 19 с.

5. Урнов Д. М. Формирование английского романа эпохи Возрождения / Д. М. Урнов // Литература эпохи Возрождения и проблемы всемирной литературы : статьи. – М. : Наука, 1967. – С. 416–436.

6. Baker E. A. The History of the English Novel : in 10 vol / E. A. Baker. – London : Witherby, 1929. – V. 2 : The Elizabethan Age and After. – 1929. – 305 p.

7. Clark S. Elizabethan Pamphleteers / S. Clark. – L., 1983.

8. Hibbard G. Introduction / Ed. By G. Hibbard // Three Elizabethan Pamphlets. – N. Y., 1969.

9. Holden W. R. Anti-Puritan Satire, 1572–1642 / W. R. Holden. – L. : Archon Books, 1954. – 169 p.

10. McKerrow R. B. Introduction // The Works of Thomas Nashe : in 5 vol. / [ed. from the original Texts by R. B. McKerrow] – Oxford : Basil Blackwell, 1964. – Vol. IV. – P. 1–12.

11. Mentz S. R. The Heroine as Courtesan. Dishonesty, romance, and the sense of ending in “The Unfortunate Traveler” / S. R. Mentz // Studies in Philology. – 2001. – Iss. 3. – P. 339–359.

12. Nash Th. Strange News : [памфлет] / Th. Nash // Renaissance England. Poetry and Prose from the Reformation to the Restoration / [ed. Lamson R., Smith H.] – N. Y. : W. W. Norton @ Co, 1956. – P. 454–458.

13. Nash Th. Pierce Penniless, His Supplication to the Devil: [памфлет] / Th. Nash // The Works of Thomas Nashe : in 5 vol. / [ed. from the original texts by Ronald B. McKerrow] – Oxford : Basil Blackwell. – Vol. 1 – 1958. – 111 p.

14. Saintsbury G. Notes / G. Saintsbury // Shorter novels : Elizabethans. – L. : Everyman's Library, Dutton : N. Y., 1984. – P. V–XVI.

Стаття надійшла до редакції 03.12.2015 р.